

www.turkishstudies.net/social

Turkish Studies - Social Sciences

eISSN: 2667-5617

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY
Sponsored by IBU

XIX. Yüzyıl Ortalarında Vize Kazası'nda Sosyo-Ekonomik Hayat

Socio-Economic Life In The Town Of Vize In Mid-19th Century

Tarık Özçelik* - Osman Durmaz**

Abstract: After the proclamation of the Tanzimat Edict in the 19th century, the Ottoman Empire tried to bring about a fair tax collection system. To achieve this aim, temettuat countings were conducted in several states. The data recorded in the temettuat registers are notable from a social and economic point of view. These registers, in addition to offering financial data, are important for providing useful information about the demographic structure, cultivated lands, animal husbandry and taxpayers. As a matter of fact, the temettuat countings carried out in Vize, a town in Kırklareli, in the 19th century clearly show how the new economic reforms of the Tanzimat were reflected in socio-economic life in the region. In this study, six temettuat registers of countings carried out in 1845 in the central neighbourhoods of Vize in the Rumeli region are examined. As is well known, the countings in the Ottoman Empire were mostly carried out on a religious basis. This practice can also be observed in the Vize temettuat registers. In the light of these records, Muslim and non-Muslim neighbourhoods were identified and the social and economic status of the communities belonging to two different religions was determined in the mid-19th century. The economic system of the Ottoman Empire was based on agriculture and animal husbandry. The fact that the vast majority of households in the Vize temettuat registers make their living by farming proves that the situation was no different in Vize, a small Thracian town. As for the demographic structure of the town, it is estimated that almost half of the population was Muslim and the other half was non-Muslim. As it is understood from the occupation records in the Vize temettuat registers, in addition to farming, Muslims were mostly engaged in leather tanning while non-Muslims were mostly engaged in carpentry. For this reason, it can be deduced that the sub-branches of animal husbandry and forestry are important sources of income in Vize. There are twenty-five different types of occupations recorded in Muslim neighbourhoods while twenty-one different types of occupations were recorded for non-Muslims. Using the data obtained from the temettuat registers, this study provides information about the occupations in which both the Muslim and non-Muslim populations engage, the amount of the agricultural land they owned, the kinds and quantities of the crops they grew. The study also reveals the social and economic status of the Muslim and non-Muslim communities in the middle of the 19th century by tracing the records on the amount of income these people earned and the taxes they paid.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Asst. Prof. Dr., Kırklareli University, Faculty of Science and Letters, Department of History
ORCID 0000-0001-7097-9558
tozcelik06@hotmail.com

** Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı
PhD. Student, Marmara University, Institute of Turkic Studies, Department History of Modern Age
ORCID 0000-0003-1248-5546
osmandurmaz06@gmail.com

Cite as/ Atif: Özçelik, T., Durmaz, O. (2020). XIX. yüzyıl ortalarında Vize Kazası'nda sosyo-ekonomik hayat. *Turkish Studies - Social*, 15(5), 2629-2654. <https://dx.doi.org/10.47356/TurkishStudies.45218>

Received/Geliş: 13 July/ Temmuz 2020

Accepted/Kabul: 20 August/ Ağustos 2020

Copyright © INTAC LTD, Turkey

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 30 August/ Ağustos 2020

CC BY-NC 4.0

Structured Abstract: After the proclamation of the Tanzimat Edict in the 19th century, the Ottoman Empire tried to bring about a fair tax collection system. To achieve this aim, temettuat countings were conducted in several states. The data recorded in the temettuat registers are notable from a social and economic point of view. These registers, in addition to offering financial data, are important for providing useful information about the demographic structure, cultivated lands, animal husbandry and taxpayers. As a matter of fact, the temettuat countings carried out in Vize, a town in Kırklareli, in the 19th century clearly show how the new economic reforms of the Tanzimat were reflected in socio-economic life in the region.

In this study, six temettuat registers of countings carried out in 1845 in the central neighbourhoods of Vize in the Rumeli region are examined. As is well known, the countings in the Ottoman Empire were mostly carried out on a religious basis. This practice can also be observed in the Vize temettuat registers. In the light of these records, Muslim and non-Muslim neighbourhoods were identified and the social and economic status of the communities belonging to two different religions was determined in the mid-19th century. The economic system of the Ottoman Empire was based on agriculture and animal husbandry. The fact that the vast majority of households in the Vize temettuat registers make their living by farming proves that the situation was no different in Vize, a small Thracian town. As for the demographic structure of the town, the population was approximately 2200 and it is estimated that almost half of the population was Muslim and the other half was non-Muslim. Since both the Greeks and the Bulgarians living in Vize were members of the same Orthodox Church until 1870, it is impossible to determine how much of the non-Muslim population was Greek or Bulgarian in the 1840s. Only after 1870 were the Bulgarians recorded as a separate ethnic group. As it is understood from the occupation records in the Vize temettuat registers, in addition to farming and animal husbandry, Muslims were mostly engaged in leather tanning while non-Muslims were mostly engaged in carpentry. For this reason, it can be deduced that the sub-branches of animal husbandry and forestry are important sources of income in Vize. There are twenty-five different types of occupations recorded in Muslim neighbourhoods while twenty-one different types of occupations were recorded for non-Muslims.

Another significant piece of information gathered from the Vize temettuat registers is about the agricultural lands owned by households in Vize. The farmland rate among Muslim neighbourhoods is 49% while this rate in non-Muslim neighbourhoods is 51%. These very close rates tell us that both in Muslim and non-Muslim neighbourhoods almost half of the lands were not cultivated which leads us to the conclusion that the cultivated lands were sufficient to supply the needs of the town residents. In addition, cultivation of grapevines, which is still widespread in modern Thrace, comes to the fore as a significant agricultural activity with high added value. Besides grapes, other agricultural crops grown in the fields that belonged to the Muslim and non-Muslim locals were wheat, barley, rye, corn, vetch, linseed, beans and chickpeas. Crops called “alef”, “kaplıca” and “sehek” were also grown especially for animal feeding. According to the data gathered from the central neighbourhoods of Vize, the most widely grown crop was wheat, which was followed by barley and rye respectively. The amount of other crops that were only grown in non-Muslim neighbourhoods such as linseed, beans, chickpeas and vetch was relatively low. The amount of the “aşar” tax to be collected from all the households for the crops they grew was calculated as follows: The officers who carried out the counting determined a tax amount per unit depending on the type and amount of the crops and recorded it in the register. In the temettuat registers “kile”, which corresponds to approximately 25 kilograms, and “kıyye”, which is equivalent to 1,282 kilograms, were used as units of measurement. While “kile” was the unit of measurement for grains in general, “kıyye” was used only for grapes.

Women were rarely recorded as household heads in temettuat registers but it has been noticed that a few women were recorded as household heads in the Vize temettuat registers. These women took over the household responsibilities and provided for the household probably because their husbands had died or they had never got married and inherited their father’s wealth. Three of the women were recorded in the registers as household heads and two of them as waqf administrators. Therefore, it can be deduced that some of the women living in Vize back at that time played a role in public life as either household leaders or waqf administrators.

In the central neighbourhoods of Vize, one of the income sources was animal husbandry. According to the figures recorded in the Vize temettuat registers, the number of cattle, sheep and goats owned by non-Muslim households was higher when compared to the number of the same type of animals owned by Muslim households. The reason for this might be that more non-Muslim household leaders were engaged in farming than Muslim household leaders, which in return must have automatically increased the number of animals

owned by non-Muslims. On the other hand, it has been identified that the households in Muslim neighbourhoods were mostly dealing with cattle breeding rather than sheep or goat breeding.

As for the income earned and taxes paid by the locals of Vize, average net annual household income in Muslim neighbourhoods was 1.071 kuruş while the figure for non-Muslim neighbourhoods was 758 kuruş. In other words, the amount of income earned by Muslims was 29,21% higher than that of non-Muslims. On the other hand, average amount of taxes paid in Muslim neighbourhoods was 64 kuruş while it was 80 kuruş for non-Muslim neighbourhoods which means that non-Muslims paid 19,77% more tax. It is also observed that the households in Muslim neighbourhoods which earn the highest amount of income pay 16 kuruş less tax than the households in non-Muslim neighbourhoods which earn relatively lower incomes. This difference was probably due to cizye taxes that non-Muslims had to pay.

Keywords: History, Vize, Kırklareli, Temettuât Registers, Tanzimat.

Öz: Osmanlı Devleti XIX. yüzyılda, Tanzimat'ın ilanından itibaren halktan adaletli bir vergi toplama sistemi getirmeye çalışmıştır. Bunun için çeşitli eyaletlerinde temettuât sayımlarını gerçekleştirmiştir. Temettuât defterlerine kaydedilen veriler, sosyal ve iktisadî açıdan dikkate değerdir. Bu sayımlar malî veri olma yanında demografik yapı, ekili dikili arazi, hayvan yetiştiriciliği ve vergi mükellefleri ile ilgili çeşitli bilgiler vermesi açısından da önem arz etmektedir. Nitekim günümüzde Kırklareli'ye bağlı Vize Kazası'nda gerçekleştirilen temettuât sayımlarında Tanzimat'la beraber getirilen yeni iktisadî usulün, sosyo-ekonomik hayata nasıl yansıdığı açıkça görülmektedir. Bu çalışmada 1845 yılında gerçekleştirilen ve Rumeli bölgesindeki Vize Kazası merkez mahallelerine ait 6 adet temettuât defteri incelenmiştir. Osmanlı Devleti'nin yaptığı sayımlar, çoğunlukla dini esasa göre yapılmıştır. Bunun bir örneği, Vize temettuât defterlerinde de görülmektedir. Ekonomik temeli tarım ve hayvancılık olan Osmanlı Devleti'nin tamamında olduğu gibi, küçük bir Trakya kasabası olan Vize'nin durumu da benzer şekildedir. Nitekim Vize temettuât defterlerindeki hanelerin büyük çoğunluğunun, çiftçilik ile geçimlerini sağlamaları bunu doğrulamaktadır. Kasabanın demografik yapısına göz atıldığında Vize merkezinin tahmini olarak hesap edilebilen ortalama nüfus oranı hem Müslüman hem de gayrimüslimler için neredeyse yarı yarıyadır. Ayrıca Vize temettuât defterlerindeki meslek kayıtlarından anlaşıldığına göre, Müslümanlar, çiftçiliğin yanında, en çok debbağlık (dericilik) yapmaktaydı. Gayrimüslimler ise çiftçiliğe ilaveten en çok dülgerlik (marangozluk) işiyle uğraşmıştır. Dolayısıyla hayvancılık ve ormancılığın yan kollarının Vize'de önemli bir gelir kaynağı olduğu ortaya çıkmaktadır. Müslüman mahallelerdeki nüfusa dair 25 farklı türde meslek kaydına rastlanmaktadır. Gayrimüslimlerde ise 21 farklı türde kaydın bulunduğu görülmektedir. Bu çalışma ile Temettuât defterlerinden elde edilen verilerle, gerek Müslüman nüfusun gerekse gayrimüslim nüfusun meşgul oldukları iş kolları, sahip oldukları tarım arazileri, yetiştirdikleri ürünlerin çeşit ve miktarları tespit edilmiştir. Ayrıca yine bu iki dine mensup olan Vize'deki ahalinin, elde ettikleri kazançlar ve ödedikleri vergilerle, XIX. yüzyıl ortalarındaki sosyal ve ekonomik durumları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarih, Vize, Kırklareli, Temettuât Defterleri, Tanzimat.

Giriş

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'la birlikte başlayan süreç, siyasi, sosyal ve iktisadî açıdan çok mühim bir dönemdir. Bu açıdan, Tanzimat'ın iktisadî yansımalarının hem Osmanlı sosyal hayatına etkisinin tahlil edilmesi, hem de Osmanlı şehir hayatının anlaşılması bakımından 1840'lı yıllarda gerçekleştirilen temettuât sayımları çok önemli arşiv kayıtlarıdır. Osmanlı Arşivi'nde bulunan 17.747 adet defterin ekserisi (BOA Rehberi, 2010: 248), bu çalışmaya konu olan defterlerde olduğu gibi 1844-45 tarihlidir. Çalışmanın esas konusuna geçmeden evvel XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'ndeki sayımların (tahrîrlerin) hangi amaçla gerçekleştirildiğine kısaca değinmek faydalı olacaktır.

Kaydetme ya da deftere geçirme gibi anlamlara gelen tahrîr (Sami, 2010: 383), Osmanlı Maliye Teşkilatında vergilerin ve bu vergileri verenlerin ismen tespiti için değişik dönemlerde farklı

şehirlerde gerçekleştirilen sayımları ve bu sayımların kaydedildiği defterleri ifade etmektedir (Öz, 2010: 425).

Her devlet başta güvenlik ve savunma gibi çeşitli kamu hizmetlerini yerine getirmek için harcamalar yapmak ve bu harcamaları finanse edecek kaynakları bulmak zorundadır. Nitekim Osmanlı Devleti de kaynaklarını tespit amacıyla sayımlar yapmıştır (Tabakoğlu, 2012: 251). Bu çerçevede, XIX. yüzyılda temettuât sayımları gibi pek çok sayımlar gerçekleştirilmiştir (Adıyeye, 2000: 771).

Tanzimat'ın ilanı ile öteden beri halkı ve devleti zarara uğratan ve şikâyetlere sebep olan bir takım malî usullerin kaldırılacağına dair kararlar alınmış, bu kararlar çerçevesinde çeşitli isimlerle alınan vergilerin yerine herkesten geliri oranında tek bir verginin tahsil edilmesi esası benimsenmiştir (Özkaya ve Akyıldız, 2006: 19). Bu esasla getirilen temettuât vergisi; tüccar, esnaf, köylü, şehirli hane reislerinin yıllık kazançları üzerinden alınan verginin adıdır (Karamursal, 1989: 194; Doğan, 2014: 209; İpek, 2014: 4-5). Temettu' (تمتع) kelimesinin çoğulu olan temettuât, sözlükte kârlar, kazançlar anlamına gelmektedir (Redhouse, 1890: 592; Devellioğlu, 1996: 1073; Ayverdi, 2008: 3146).

Diğer taraftan, temettuât vergisini tespit edebilmek için memurları merkezden tayin edilen, bölgelerindeki nüfusu ve bu nüfusun malî gücünü belirlemek üzere muhassıllık teşkilatı kurulmuştur (Efe, 2002: 8). Ancak 1840 yılında başlanan ve muhassılların yükümlülüğünde yapılan sayımlarda vergilerin adil ölçülerde tarh ve tahsilinin mümkün olamayacağı anlaşılınca 1842 yılında muhassıllık uygulamasına son verilmiştir. Daha sonra Tanzimat yönetimi bu temel problemin, nüfusun vergi ödeme gücüne göre belirlenmesine imkân verecek yaygın bir tahrir faaliyetiyle çözümlenebileceği sonucuna ulaşmıştır. Bu sayımlar daha önceki mali sayımlardan farklı olarak merkezden gönderilen memurlar tarafından değil de sayımı yapılan idarî birimin muhtar ve imamı, gayrimüslimlerde ise kocabaşı¹ ve papazı tarafından ziraat müdürleri ve vekilleri nezaretinde yapılmıştır (Güran, 2000: 76; Öztürk, 2003: 289; Özkaya ve Akyıldız, 2006: 19; Ortaylı, 2018: 33-36; Güran, 2019: 193-195). Bu çerçevede, yapılan sayımlarda elde edilen verilerin kaydedilmesi için defterler tutulmuştur. Bu kayıt defterlerine de *temettuât defterleri* adı verilmiştir (Yalçın, 2004; 13).

Temettuât defterlerinde, nüfusun yerleşim düzeni, zirai üretim durumu, hanelerin emlak ve arazilerinden elde ettikleri gelirleri ile vergilendirme konularını bulabilmek mümkündür (Kütükoğlu, 1995: 395-418; Sakin, 2008: 168; Bizbirlik ve Atar, 2009: 39-40). Vize Kazasına bağlı mahallelerin temettuât defterlerini değerlendirmeye geçmeden önce Vize tarihi hakkında kısaca bir bilgi vermek yerinde olacaktır.

Eski Çağlarda Vize

Vize Kazası'nın tarihçesine kısaca bir göz atıldığında, Vize'nin eski çağlardan beri yerleşim yeri olarak kullanıldığı görülmektedir. Nitekim Milattan Önce (M.Ö.) 1200'lerde Trak kavimlerinden Britanyalılar ve Frigler, burada birtakım krallıklar kurmuşlardır. Daha sonra, bölgeye M.Ö. IV. yüzyılda Persler hâkim olmuştur. Persleri takiben, M.Ö. 440 yılında Trakya, Atinalıların eline geçince Vize'de buraya bağlanmıştır. M.Ö. 350 yılında da Makedonya Kralı II. Filip, Vize ve civarına hâkim olmuştur. II. Filip'in oğlu Büyük İskender, M.Ö. 301 yılında Trakya'nın tamamını egemenliği altına almış, M.Ö. 72 yılında Trakya Krallığı kurulmuştur. M.Ö. 70 yılında ise Vize, bu krallığın başşehri olmuştur (Yarçın, 2005: 159).

¹ *Kocabaşı*, Rumeli'de köy ve mahallelerde yaşayan gayrimüslimlerin ileri gelenlerine verilen unvandır. Bunun yerine önceden "millet başı" tabiri de kullanılmıştır. Bu unvan, Anadolu ile Rumeli'deki Müslüman mahalle ve köylerinde *muhtar* şeklindedir. Tanzimat'tan sonra *kocabaşı* unvanı kaldırılarak genellikle *muhtar* tabiri kullanılmıştır. Ancak bu tabir gayrimüslimlerce benimsenmemiştir (Pakalın, 1993: 285).

Son olarak Vize'de yapılan arkeolojik kazılarda, Milattan Sonra (M.S.) I. yüzyıla ait tümülüsler bulunmuştur (Büyük Larousse, 1986: 12241). Bu tümülüsler, bölgenin M.S. da yerleşim merkezi olarak kullanılmaya devam edildiğini göstermektedir.

Bizans ve Osmanlı Dönemlerinde Vize

Daha önceki dönemlerde Vison, Viza, Bizva ve Bizye gibi adlarla tanınan yöreye (Yurt Ansiklopedisi, 1983: 4820) ilk defa Bizanslılar tarafından "Vize" dendiğini söylemek yanlış olmaz. İmparator I. Konstantin 338 yılında Vize'yi ele geçirmesiyle bölgede başlayan Bizans hâkimiyeti, 1363 yılına kadar devam etmiştir. 886-912 yılları arasında imparator olan IV. Leon döneminde bölge, önemli bir dinî merkez olarak öne çıkmış, Bizans yönetimi burada bir de başpiskoposluk tesis etmiştir (Yarcı, 160). Özellikle Bizans döneminde şehrin ana kilisesi olarak tahmin edilen Ayasofya, Trakya'nın en önemli dinsel yapılarından birisidir. Öte yandan XIV. yüzyılda Osmanlıların bölgeye hâkimiyetlerinden sonra ise bu kilise camii olarak düzenlenmiştir (Büyük Larousse, 12241; Eyice, 1991: 223).

Vize'nin Osmanlılar tarafından fethedilmesi I. Murat zamanında gerçekleşmiştir. Papa'nın Venedik'e gönderdiği mektupta, Osmanlı'nın Trakya'daki zaferlerinden söz edilmiş ve bu zaferlerin Bizans ve Sırp Krallıklarına karşı kazanılmış bir zafer olduğu vurgulanmıştır. Papa'nın söz ettiği bu zaferler, Kırkkilise-Vize kalelerinin Osmanlılar tarafından fethedilmesidir (İnalçık, 2011: 102). 1361 yılında Edirne'nin fethedilmesi ve bölgede Osmanlı akınlarının artması (İnalçık, 77-81) ve son olarak Vize Kalesinin de fethedilmesiyle birlikte Vize şehri Osmanlı'nın kontrolüne geçmiştir (1363).

Bu tarihten itibaren Osmanlı idaresi altında olan Vize'nin XV. yüzyılın ortalarında Osmanlı idarî yapısında Rumeli Eyaletine bağlı üç sancağından biri olduğu anlaşılmaktadır (Birken, 1976: 59; Gökbilgin, 2007: 7). Evliya Çelebi'nin "Seyahatname"sine göre XVII. yüzyılda Özü Eyaletine bağlı bir sancak hüviyetinde olan Vize (Birken, 59), temettuât defterlerinde yazıldığına göre, XIX. yüzyılın ortalarında Edirne Eyaletine bağlanmıştır (BOA, ML.VRD.TMT, d. 06551, vr. 1; d. 06541; Sezen, 2017: 792). Günümüzde ise Kırklareli'nin bir ilçesidir.

Temettuât Defterlerine Göre Vize Kazası'na Bağlı Mahallelerin İdari Yapısı ve Nüfusu

Bu çalışmanın konusu olan Vize Kazası'na ait BOA'da 6 adet temettuât defteri mevcuttur. Bu mahallelere ait defterler hakkındaki bilgiler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 1: Vize Kazasına ait Temettuât Defterlerinin Arşiv Bilgileri

Sıra No	Mahallenin Adı	Toplam Varaka (vr.) Sayısı	Arşivdeki Defter Kodu
1	Derûn-ı Kal'a Mahallesi	27	ML.VRD.TMT.d.06551
2	Seyyid Kasım Mahallesi	21	ML.VRD.TMT.d.06541
3	Hacı Şâzi Mahallesi	13 ^{1 vr. boş}	ML.VRD.TMT.d.06533
4	Yenice Müsellem Mahallesi	7	ML.VRD.TMT.d.06548
5	Manavlar Mahallesi	11 ^{1 vr. boş}	ML.VRD.TMT.d.06554
6	Kazada bulunan âyânlar ²	46	ML.VRD.TMT.d.06553

Defterlere göre kazada beş Müslüman Mahallesi bulunmaktadır. Bunlar; Derûn-ı Kal'a Mahallesi, Seyyid Kasım Mahallesi, Hacı Şâzi Mahallesi, Yenice Müsellem Mahallesi ve Manavlar Mahallesi'dir. Gayrimüslim mahallelerin hepsi ise bir defterde yer almaktadır. Toplamda üç mahallenin yanında Kıptiler ile Esnaflar da aynı deftere kaydedilmiştir. Bu üç mahallenin isimleri;

² Defterin ilk varakasında "derûn-ı kasabada mütemekkin [yerleşmiş] âyânın defter-i emlakı" yazmaktadır. Defter incelendiğinde toplam 5 ayrı başlıkta kaydedildiği görülmektedir. Bunlar, Karşı Mahalle (Zimmîyân), Bulaca Mahallesi (Zimmîyân), Yazı Mahalle (Zimmîyân), Yanyalı olup Vize'de esnaflık yapanlar ve Kıptiyân şeklindedir. Çalışmamızda bu defter "Gayrimüslim Mahallelerin Sosyo-Ekonomik Durumu" başlığı altında değerlendirilecektir.

Karşı Mahalle, Bulaca Mahallesi ve Yazı Mahallesi şeklindedir (BOA, ML.VRD.TMT, d. 06553, vr. 2, 10, 30, 46, 47).

Defterlerin sonunda Müslüman mahalleleri için “İmam der-Kaza-yı Vize”, “Muhtar-ı Evvel Kaza-yı Vize” ve “Muhtar-ı Sâni Kaza-yı Vize” şeklinde mühürler bulunmaktadır (BOA, ML.VRD.TMT, d. 06551, vr. 27; d. 06541, vr. 20; d. 06533, vr. 14; d. 06548, vr. 7; d. 06554, vr. 10).

Gayrimüslimlerin kaydedildiği defterde ise “Der-Kaza-yı Vize Millet-i Rumîyân Muhtar-ı Evvel”, “Der-Kaza-yı Vize Millet-i Rumîyân Muhtar-ı Sâni” şeklinde ve bir papaza ait olduğu muhtemel Rumca yazılmış mühür bulunmaktadır (BOA, d. 06553, vr. 47). Bu mühürlerin imza yerine kullanıldığını söylemek mümkündür. Öte yandan bu mühürler mahallelerin idari yapısı hakkında da bilgi vermektedir. Nitekim bir mahallenin iki muhtarla idare edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca din görevlilerinin de mahallelerde idarî görevli olduğunu belirtmek yanlış olmaz (Küçükbaşçı ve Yel, 2003: 323-326; Çadircı, 2013: 39-40).

Ayrıca, mahallelerin nüfusu konusunda temettuât defterlerinden tahmine dayalı olarak bir yorum yapılabilir. Zira söz konusu sayımlar çoğunlukla malî ve askerî amaçla gerçekleştirildiği için tüm nüfusu gösteren kesin rakamlara ulaşmak mümkün değildir (Doğan, 211).

Temettuât defterlerinde, sadece mahallelerdeki hane sahiplerinin isimleri kaydedilmiştir. Genellikle erkek hane reislerinin yazıldığı kayıtlarda, bazen kadınlar da hane reisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Derûn-ı Kal’a ve Seyyid Kasım Mahallelerine ait kayıtlarda 3’ü hane reisi, 2’si vakıf mütevellisi olmak üzere 5 kadın ismine rastlanılmıştır.

Yukarıda da bahsedildiği üzere, temettuât defterlerindeki sayımlar hane bazında olduğundan, mahallelerin nüfusuna dair kesin bir yargıda bulunmak yanlış olur. Fakat Ömer Lütfi Barkan’ın tespitine göre her hane 5 kişiden ibaret olduğu genel kabul görmüştür. Bundan başka XIX. yüzyılda Balkanlar’dan, Kafkasya’dan Kuzey Karadeniz ülkelerinden ve diğer yerlerden Anadolu’ya yönelik göçmenlere ait listelerdeki nefer ve hane verilerinin incelenmesinden, bu yüzyılda bir hanedeki nüfus sayısının 4,11 ile 4,17 olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu katsayı yörelere göre değişmekte, bizzat devlet adamları tarafından bile aynı devirde bazen 5, bazen ise 3 olarak hesaplanmaktadır (Göyünç, 1997: 552-553).

Bu çalışmada, temettuât defterlerindeki her bir hanede ortalama 5 nüfusun olduğu varsayılmıştır. Böylece mahallelerin nüfusuna ilişkin aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır.

Tablo 2: Vize Kazasında Müslüman ve Gayrimüslim Hane Sayısı ve Tahmini Nüfus

Mahalleler	Hane Sayısı	Tahmini Nüfus (Hane x 5)
Müslümanlar	218	1.090
Gayrimüslimler	222	1.110
Toplam	440	2.200

Tablo 2’ye bakıldığında 218 haneye sahip Müslüman mahallelerinde tahmini nüfus 1.090, 222 haneye sahip olan Gayrimüslim mahallelerinde ise 1.110’dur. Toplamda Vize merkezinde 2.200 nüfus bulunmaktadır.

Buna göre Müslüman nüfus oranı %49,55; Gayrimüslim oranı ise %50,45’tir. Dolayısıyla kaza merkezinde Müslüman/Gayrimüslim oranı birbirine çok yakındır.

Temettuât Defterlerine Göre Vize Kazasına Bağlı Mahallelerde Sosyo-Ekonomik Durum

Temettuât defterlerinde, sosyal ve ekonomik hayata dair bazı bilgileri bulabilmek mümkündür. Bu bilgiler, hane reislerinin; mesleklerini, elde ettikleri mahsuller ile miktarlarını, ayrıca tasarruf ettikleri toprak miktarı ve niteliğini ve yıllık kazançlarına göre ödedikleri vergileri içermektedir. Buna ilaveten hanelerin sahip olduğu hayvan miktarları ve bu hayvanlardan elde ettikleri gelirler de bu kayıtlarda mevcuttur.

Değerlendirmeye geçmeden önce, defterlerin iki ayrı kısımda incelendiğini belirtmek gerekir. İyi bilindiği üzere Osmanlı Devleti'nin yaptığı sayımlar, çoğunlukla dini esasa göre yapılmıştır. Bunun bir örneği, Vize'nin temettuât defterlerinde görülmektedir. Nitekim gayrimüslimlerle ilgili olan kısmın son sayfasında mahallenin idaresinden sorumlu muhtarların mühürlerinde, daha evvel de belirtildiği üzere "Der-Kaza-yı Vize Millet-i Rumîyân ..." yazmaktadır. Bu ifadeyle, defterin gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelere ait olduğu belirlenebilmektedir. Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus da Millet-i Rûmiyân tabirinin hem Rumları hem de Bulgarları ihtiva ediyor olmasıdır. Zira 1870 yılına kadar hem Rumlar hem de Bulgarlar aynı Ortodoks kilisesine bağlı olduklarından her iki millet de belgelerde Millet-i Rûmiyân olarak kaydedilmiştir. Ancak bu tarihten sonra Bulgarlar ayrı bir etnik unsur olarak kayıtlara geçecektir. Dolayısıyla 1840'lı yıllarda Vize'de yaşamakta olan gayrimüslimlerin ne kadarının Rum ne kadarının Bulgar olduğunu belirleyebilmek mümkün değildir. Yani buradaki Rum ibaresi Bulgarları da içine almaktadır. Diğer taraftan, Vize'deki Müslüman haneler, hane reislerinin isimlerinden kolayca tespit edilebilmektedir. Değerlendirme bu hususlar çerçevesinde yapılmış ve iki farklı dine mensup hanelerin XIX. yüzyıl ortalarındaki sosyal ve ekonomik durumları ana hatlarıyla belirlenmeye çalışılmıştır.

1. Müslüman Mahallelerin Sosyo-Ekonomik Durumu

1.1. Hane Reislerinin Tahlili

Müslüman mahallelerine ait temettuât defterlerinde hane reislerinin isimleri, baba isimleriyle birlikte kaydedilmiştir. Çoğunlukla Arapça'daki "bin" (oğlu) kelimesinin kullanıldığı görülmektedir (BOA, ML.VRD.TMT, d. 06551; d. 06541; d. 06533; d. 06548; d. 06554). Örneğin, Derûn-ı Kal'a Mahallesi'nin temettuât defterinde 1 numaralı hanenin reisi Ferhat Bey; "Ferhad Bey bin Ahmet Ağa" [*Ahmet Ağa'nın oğlu Ferhad Bey*] şeklinde kaydedilmiştir. Bazı kayıtlarda Arapça "bin" ifadesi kullanılmayıp, Türkçe olarak "oğlu" ifadesinin de kullanıldığı görülmektedir. Aynı mahallenin temettuât defterinde iki kişinin ortaklığında bir hane reisi kaydı mevcuttur. 3 numaralı hanede yer alan Ahmed Ağazade Bekir Ağa ve Biraderi Şükrü Efendi tek bir hanenin iki ortağı olarak defterde kaydedilmiştir.

Vize'ye bağlı bütün mahallelerde en yüksek kazanca sahip olan hane reisi Ferhat Bey'dir. Derûn-ı Kal'a Mahallesi'nin temettuât defterinde çiftlik sahibi olarak kayıtlı Ferhad Bey, kazancını Vize'de bulunan iki çiftliğinden temin etmiştir. Bunlardan biri kaza merkezinde bulunan çiftliği, diğeri de yine aynı kaza sınırları içerisinde olan Sinanlı Çiftliğidir. Vize'nin en zengini olarak kayıtlara geçmiş olan Ferhat Bey'in yıllık gelirine göz atıldığında diğer hanelerin gelirleri ile kendisi arasında çok büyük bir fark olduğu görülecektir.

Defterlerde genellikle hane reisi olarak kadınların kaydedilmesi az rastlanan bir durumdur. Buna rağmen, Vize temettuât defterlerinde birkaç kadın hane reisine rastlanmıştır. Bu hane reisleri muhtemelen eşleri vefat etmiş ya da hiç evlenmeyip babalarından kalan miras ile hanelerindeki sorumlulukları üzerine alıp geçimlerini sürdüren kadınlardır. Daha önce de değinildiği üzere, iki mahallede beş kadın ismi bulunmaktadır. Bu kadınların üçü hane reisi, ikisi ise vakıf mütevellisi olarak kaydedilmiştir. Kadın hane reisleri Derûn-ı Kal'a Mahallesinde Hatice Hanım binti [kızı] Ahmet Ağa (BOA, ML.VRD.TMT, d. 06551, vr. 1, hane [hn.] 4), Hatice Hatun (BOA, ML.VRD.TMT, d. 06551, vr. 23, hn. 81) ve Seyyid Kasım Mahallesinde Ayşe Hatun (BOA,

ML.VRD.TMT, d. 06541, vr. 19, hn. 54)'dur. Hatice Hanım binti Ahmet Ağa olarak kaydedilen hane reisine dair kayıtlarda herhangi bir meslek kaydına rastlanılmamakla birlikte, hane reisinin sadece bağ ve çayır arazilerinden elde ettiği kazançlar yer almaktadır. Yine aynı mahallede 81 numaralı hanede kayıtlı olan Hatice Hatunun, bir kahvehanenin 2/3'ü ve bir değirmenin de 2/9 hissesine sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca 1 dönümlük bağ arazisine de sahip olan Hatice Hatun bütün bunlardan elde ettiği kazançlarla geçimini sağlayıp, vergisini vermiştir. Seyyid Kasım Mahallesindeki Ayşe Hatun'a dair kayıtlarda ise, Hacı Hasan'ın zevcesi olduğu ve oğullarının yardımlarıyla hayatını sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Hane reisi kadınların haricinde, vakıf mütevellisi olan iki de kadın, defterlerde göze çarpmaktadır. Vakıf mütevellisi olan bu kadınlardan biri, Terkos Kazası'nın Istranca Köyü'nde ikamet eden ve Vize'de bulunan İskender Paşa Vakfı'nın mütevellisi Ayşe Hanım'dır. Diğeri ise, Pınarhisar Kazası'nda ikamet eden, Üveys Bey ve Turşah Hatun Vakfı'nın idarecisi olan Zeliha Hatun'dur (BOA, ML.VRD.TMT, d. 06541, vr. 26). Görüldüğü üzere, o yıllarda Vize'de yaşayan bazı kadınlar, vakıf yöneticisi olarak sosyal hayatta öne çıkmaktadır.

Öte yandan temettuât defterlerinde, Müslüman hane reislerinin, unvanlarıyla birlikte kaydedildiği görülmektedir. Bunlar genellikle "molla, imam, hafız, ağa, efendi ve çavuş" şeklindedir. Hane reislerinin kazadaki tanınan unvanlarıyla kaydedilmesi, şahısların meşgul oldukları mesleklerle ilgili de bilgi vermektedir. Örneğin, Hacı Şâzi Mahallesinin temettuât defterinde 37 numaralı hanedeki Yusuf'un askerlik mesleğinden emekli olduğu bilgisi kaydedilmekle birlikte, "Çavuş" unvanıyla kaydedilmiştir (BOA, ML.VRD.TMT, d. 06533, vr. 14). Yine aynı şekilde, Derûn-ı Kal'a Mahallesine ait temettuât defterinde 89 numaralı hane reisi Hafız İsmail Efendi'nin, imam olduğu belirtilerek, "Hafız" unvanıyla kaydedilmiştir (BOA, ML.VRD.TMT, d. 06551, vr. 26, hn. 89).

1.2. Hane Reislerinin Meslekleri ve Kazançları

Temettuât defterlerinde hane reislerinin ne işle meşgul oldukları, hane reislerinin isimlerinden önce yazılmıştır. Örneğin, Yenice Müsellem Mahallesi'nin temettuât defterinde 2 numaralı hane reisinin mesleği "erbab-ı ziraâten idüğü" şeklinde kaydedilmiş olup, buradan bu hane reisinin çiftçi olduğu anlaşılmaktadır (BOA, ML.VRD.TMT, d. 06548, vr. 2, hn. 2). Diğer tüm temettuât defterlerinde de benzer şekilde kayıtların mevcut olduğu görülmektedir.

Müslüman mahallelerine ait olan kayıtlarda 25 farklı türde meslek kaydının olduğu ortaya çıkmaktadır. Aşağıdaki tabloda bu meslek kayıtlarına dair bilgiler yer almaktadır.

Tablo 3: Müslüman Mahallelerdeki Hane Reislerinin Meslekleri ve Gelirleri

Sıra No:	Meslek Adı	Kuruş Cinsinden		Hane Reisi Sayısı
		En Düşük Kazanç	En Yüksek Kazanç	
1	Çiftlik Sahibi	---	46.727	1
2	Çiftçi	132	5.145	56
3	Kâtip/Jurnal Kâtibi	600	1.200	2
4	Rençber	789	1.094	5
5	Zaviyedâr	350	900	2
6	Kasap	---	400	1
7	Zahire Tüccarı	300	400	2
8	Nakliyeci	100	400	5
9	At/Hayvan Bakıcısı	190	320	2
10	Mutafçı	100	300	10
11	Debbağ	100	300	35
12	Nalbant	200	300	3
13	Etbâ (Uşaklar)	150	350	9
14	İmam	150	300	5
15	Askeriye Emeklisi	---	300	1
16	Kahveci	120	250	5
17	Sığırtmaç (Sığır Çobanı)	150	250	4
18	Tüfekçi	40	250	2
19	Hizmetkâr	50	210	13
20	Berber	100	200	6
21	Helvacı	100	200	2
22	Korucu	---	200	1
23	Duhan Kaptıcısı	---	150	1
24	Bağ Bekçisi	150	150	2
25	Müezzin	---	100	1
Toplam		3.871	60.396	176

Tabloda meslek sahibi olan hane reisi sayısı gösterilmekle birlikte, mesleklerden senelik elde edilen en düşük ve en yüksek kazançlar da belirtilmiştir. Ekonomisi tarıma dayalı Osmanlı Devleti'nin küçük bir kasabası olan Vize ahalisinin de en önemli geçim kaynağı tarımdır. Tabloda görüleceği üzere 176 hanenin, 56 hanesi çiftçilik ile uğraşmaktadır. Yine tabloya bakıldığında çiftçilikten sonra en çok debbağlık³ mesleği ile uğraşanlar gelmektedir. Bunu 10 hane ile mutafçılık⁴ takip etmektedir. Vize'deki tüm mahallelerde debbağlık ve mutafçılık işi ile uğraşan ve sayıları hiç de az olmayan hane reisleri olduğundan hareketle, hayvancılığın yan kollarının da oldukça önemli bir gelir kaynağı olduğunu söylemek gerekir. Bir başka değerlendirilmesi gereken husus da teb'a taifesi olarak kaydedilen hane reisleridir. Teb'a ya da etbâ, sözlükte uşak ve hizmetkâr anlamına gelmektedir (Sami, 68; Pakalın, 567; Devellioğlu, 272). Bu taifeden olan hane reisleri tespit edilebildiği kadarıyla çiftçilik yapmayıp, yalnız hizmetkârlık işiyle uğraşmaktadır. Etbâ taifesi olarak toplamda 9 hane reisinin kaydı bulunmakla birlikte, hane reislerinin 6'sı Derun-ı Kal'a Mahallesindedir. Etbâ olarak kaydedilen hane reisleri, muhtemelen bu mahallede bulunan Ferhat Bey'e ait çiftlikte uşak olarak çalışmış olmalıdırlar (BOA, ML.VRD.TMT, d. 06551, hn. 38, 46, 49, 72, 75, 83; d. 6533, hn. 30; d. 6554, hn. 22; d. 6541, hn. 53).

³ Dericilik işiyle alakalı olan bir meslek koludur (Sami, 602).

⁴ Sözlükte, mutablık ya da mutafçılık olarak geçmektedir. Mutafçı, keçi kılından örülmüş bez satan kimseye denmektedir (Sami, 1425).

Müslüman mahallelerine ait temettuât defterlerinden, Seyyid Kasım Mahallesi'ne ait olan defterde, 28 ve 29 numaralı hanelerde yaşayan hane reislerinin Vize'de bulunan Şeyh Bâli Zaviyesinde görevli zaviyedâr oldukları bilgisi kaydedilmiştir (BOA, ML.VRD.TMT, d. 06541, vr. 2, hn. 28, 29). Buradan da Vize'de Seyyid Kasım Mahallesinde bir zaviye bulunduğu anlaşılmaktadır.

Son olarak bir mesleğin ne kadar gelir getirdiğinden bahsetmek gerekir ise, Vize'de bir çiftçinin en yüksek yıllık kazancı 5.145 kuruş olup, bir Rençber'in ise 1.094 kuruştur. Ayrıca kasap, zahire tüccarı ve nakliyecinin en yüksek kazancı 400 kuruş, etbâ taifesinden bir hizmetkârın 350 kuruş, hayvan bakıcısının 320 kuruş, imam, nalbant, mutafçı ve debbağın 300 kuruş, kahveci, sığırtmaç ve tüfekçinin 250 kuruş, berber, korucu ve helvacının 200 kuruş, duhan kapıcısı ve bağ bekçisinin 150 kuruş, müezzinin ise senelik en yüksek kazancı 100 kuruştur.

1.3. Mahallelerdeki Tarım Arazileri ve Hanelerin Kazançları

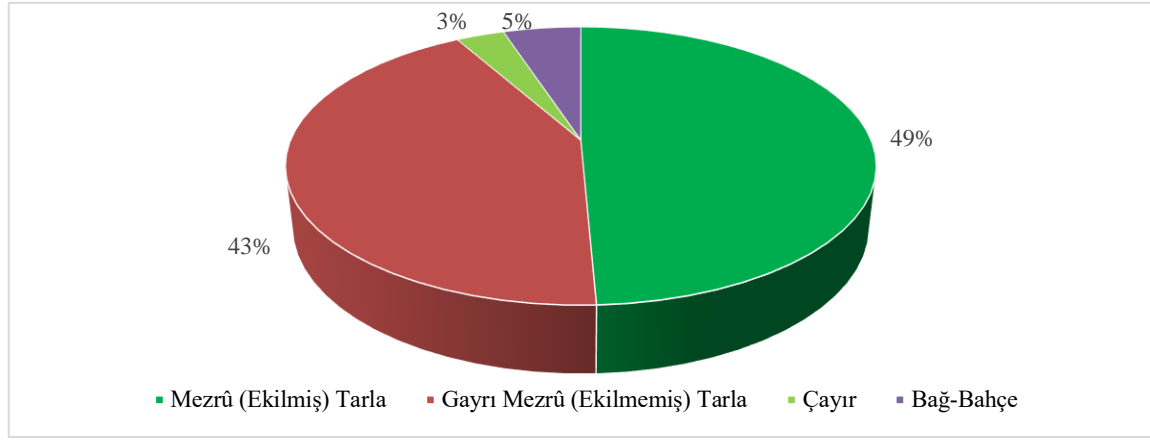
Tüm mahallelere ait defterlerde araziler “Mezrû (Ekilmiş) Tarla”, “Gayrı Mezrû (Ekilmemiş/Nadasa Bırakılmış) Tarla”, “Çayır” ve “Bağ-Bahçe” şeklinde yazılmıştır. Aşağıdaki tabloda mahallelerde yaşayan hanelerin sahip oldukları bu arazilerin dönüm cinsinden (yaklaşık 1000 metrekare) miktarları gösterilmektedir.

Tablo 4: Müslüman Mahallelerdeki Tarım Arazilerinin Miktarları (Dönüm)

Mahalle Adı (Hane Sayısı)	Mahallelerdeki Arazilerin Çeşitlerine Göre Toplamı				Hane Başına Düşen Ortalama Arazi Miktarı			
	Mezrû (Ekilmiş) Tarla	Gayrı Mezrû (Ekilmemiş) Tarla	Çayır	Bağ- Bahçe	Mezrû (Ekilmiş) Tarla	Gayrı Mezrû (Ekilmemiş) Tarla	Çayır	Bağ- Bahçe
	Derûn-ı Kal'a (90)	628	765	31,5	91,75	6,98	8,50	0,35
Seyyid Kasım (51)	534	378,5	69	49,25	10,47	7,42	1,35	0,97
Hacı Şâzi (37)	580	394	1,5	34,25	15,68	10,65	0,04	0,93
Yenice Müsellem (14)	129	89	15,5	24,25	9,21	6,36	1,11	1,73
Manavlar (26)	207	164	15	14,5	7,96	6,31	0,58	0,56
Toplam:	2078	1790,5	132,5	214	50,30	39,24	3,43	5,20

Tablo 4 incelendiğinde, en çok ekili tarla, 90 hanenin bulunduğu Derûn-ı Kal'a Mahallesinde bulunmaktadır (628 dönüm). Bunun devamında en çok ekili tarlaların bulunduğu mahalleler sırasıyla, Hacı Şâzi Mahallesinde 580, Seyyid Kasım Mahallesinde 534, Manavlar Mahallesinde 207 ve Yenice Müsellem Mahallesinde ise 129 dönümdür. En az ekili tarlanın Yenice Müsellem Mahallesinde olduğu görülmektedir. Ekilmemiş tarlaların dönüm miktarlarının da yine aynı sıralamada olduğu anlaşılmaktadır. Çayır arazilerine bakıldığında, diğer dört mahallenin toplamından daha fazla çayıra sahip mahalle, Seyyid Kasım Mahallesi'dir. Bağ ve bahçe arazisinde de en fazla miktarda dönümü bulunan mahallenin yine Derûn-ı Kal'a Mahallesi olduğu açıkça görülmektedir. Tabloya dair genel bir değerlendirme yapıldığında, Derûn-ı Kal'a Mahallesi'nin en fazla araziye sahip olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Vize'de Müslüman mahallelerine ait arazi çeşitlerinin genel dağılımlarının yüzdeler oranları aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 1: Müslüman Mahallelerin Sahip Oldukları Tarım Arazilerinin Yüzdeler Oranları

Grafikteki arazilerin dağılımı incelendiğinde ekilmiş tarla arazisinin oranı diğer arazi çeşitlerine göre yüksektir. Bu oranları, ekilmemiş tarla, bağ-bahçe ve çayır arazileri takip etmektedir.

Ayrıca geçmişten günümüze Trakya bölgesinde yapılan üzüm yetiştiriciliği o dönemde Vize'de de yapılmaya devam ediyordu. Bağlarda yetiştirilen üzüm Kırklareli ve çevresi için önemli bir üründü. Grafikte de görüldüğü üzere, bütün araziler içerisinde %5'lik bir orana sahip olan bağlarda yetiştirilen üzümler, daha sonra bahsedileceği üzere, oldukça iyi gelir getiren üründür.

Neticede tarla arazilerinin toplam oranı %92'dir. Bu oranın %49'unu ekilmiş tarlalar oluşturmaktadır. Geriye kalan %43'lük bir oranda da ekilmemiş tarlalar bulunmaktadır. Bu noktada çoğunluğu çiftçi olan Müslüman ahalinin ihtiyaçları nispetinde tarlalarını ettikleri, geriye kalan tarlaları da nadasa bıraktıkları varsayımında bulunulabilir. Ayrıca Müslüman hanelerin hayvanlarını otlatabilecekleri çayır arazisinin de grafikte görüldüğü üzere %3 ile sınırlı kaldığını belirtmek gerekir.

Vize merkezi temettuât defterlerinde, ekilmemiş tarlalar hariç olmak üzere mahallelerin üç çeşit araziden elde ettikleri kazançlar bulunmaktadır. Bu kazançlar 1845 yılına aittir. Aşağıdaki tabloda mahallelerin arazilerinden sağladıkları gelirler gösterilmiştir.

Tablo 5: Müslüman Mahallelerin Tarım Arazilerinden Elde Ettikleri Kazançlar (Kuruş Cinsinden)

Mahalle Adı (Hane Sayısı)	Mahallelerin Arazilerden Elde Ettikleri Kazançlar			Toplam:
	Mevrû (Ekilmiş) Tarla	Bağ-Bahçe	Çayır	
Derûn-ı Kal'a (90)	23.364	3.070	656	27.089
Seyyid Kasım (51)	31.070	1.827	1.537	34.433
Hacı Şâzi (37)	34.177	1.143	30	35.350
Yenice Müsellem (14)	8.028	484	333	8.845
Manavlar (26)	11.574	482	295	12.350
Toplam:	108.212	7.005	2.851	118.067

Tabloda mahallelerin üç arazi çeşidinden elde ettikleri kazançlar toplamına bakıldığında, 35.350 kuruş ile en yüksek geliri Hacı Şâzi Mahallesi elde etmiştir. En düşük kazanç sağlayan mahalle ise, 8.845 kuruş ile Yenice Müsellem Mahallesidir.

1.4. Mahallelerde Bulunan Hayvan Miktarları

Mahallelerde bulunan türlerine göre hayvan sayıları yüzdelik oranlarıyla birlikte aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 6: Vize Kazasındaki Müslüman Mahallelerdeki Hayvan Sayıları ve Yüzdelik Oranları

Mahalle Adı	Hayvan Sayıları					
	Büyükbaş Hayvanlar		Küçükbaş Hayvanlar		Yük ve Binek Hayvanları	
	Adet	Yüzde Oran	Adet	Yüzde Oran	Adet	Yüzde Oran
Derûn-ı Kal'a	112	19,68%	249	68,98%	48	34,04%
Seyyid Kasım	194	34,09%	0	0,00%	54	38,30%
Hacı Şâzi	127	22,32%	0	0,00%	12	8,51%
Yenice Müsellem	58	10,19%	37	10,25%	10	7,09%
Manavlar	78	13,71%	75	20,78%	17	12,06%
Toplam	569	100,00%	361	100,00%	141	100,00%

Defterlerde büyükbaş olarak, inek ve manda cinsi hayvanlar kaydedilmiştir. Tablo incelendiğinde, 194 adetle en çok büyükbaş hayvanı bulunan mahallenin Seyyid Kasım Mahallesi olduğu gözüküyor. Daha öncede belirtildiği üzere bu mahallenin en fazla çayıra sahip olması büyükbaş hayvan beslemeye elverişli bir ortam sağlamış olmalıdır. Ayrıca en az hayvan sayısına sahip mahalle ise 58 adet ile Yenice Müsellem Mahallesi'dir.

Küçükbaş hayvan olarak defterde, sadece koyun cinsi kaydedildiği anlaşılmaktadır. Yine tablo incelendiğinde Seyyid Kasım ve Hacı Şâzi Mahallesi'nde küçükbaş hayvan mevcut değildir. Ayrıca defterlerde diğer mahallelere ait küçükbaş miktarı 1-2 hanede belirtilmiştir.

Son olarak, yük ve binek hayvanlarına dair kayıtlar da bulunmaktadır. Bu türden hayvanlar, “merkep (eşek)” ve “bargir (beygir)” olarak defterlerde kaydedilmiştir. Bütün mahallelerde bulunan bu türden hayvanlar, hanelerin yük taşıma ve ulaşım gibi ihtiyaçlarını karşılamaktadır. XIX. yüzyıl şartları göz önüne alındığında bu türden hayvanların ne denli önemli bir yere sahip olduğunu tahmin etmek hiç zor değildir.

1.5. Mahallelerdeki Hanelerin Senelik Kazançları ve Vergi Miktarları

Aşağıdaki tabloda 5 mahalleye ait toplam kazanç, ödenen vergi, hanelerin net kazancı ve hane başına düşen net kazanç-vergiler gösterilmektedir.

Tablo 7: Müslüman Mahallelerdeki Hanelerin Toplam Kazançları ve Ödedikleri Vergi Miktarları

Mahalle Adı	Toplam Kazanç	Ödenen Toplam Vergi	Hane Sayısı	Hane Başına Düşen	
				Net Kazanç	Vergi
Derûn-ı Kal'a	121.660	7.033	90	1.274	78
Seyyid Kasım	52.003	2.281	51	975	45
Hacı Şâzi	41.931	1.492	37	1.093	40
Yenice Müsellem	12.249	1.880	14	741	134
Manavlar	19.660	1.245	26	708	48
Toplam	247.503	13.931	218	4.790	345

Tablo incelendiğinde en çok hane sayısına sahip olan Derûn-ı Kal'a Mahallesi'nin en çok kazanca ve vergi miktarına sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca belirtilmelidir ki, bu miktarın fazla olmasının nedeni Ferhat Bey'in sahip olduğu çiftliklerden sağladığı 46 bin 727 kuruş senelik kazançtır. Derun-ı Kal'a Mahallesi'ni takiben hane sayısı azaldıkça kazancın da vergi miktarının da azaldığı ortaya çıkmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere Tanzimat'ın herkesin kazancına göre vergi ödeme prensibinin örneği burada görülmektedir.

2. Gayrimüslim Mahallelerin Sosyo-Ekonomik Durumu

2.1. Hane Reislerinin Tahlili

Gayrimüslim hanelerin kayıtlı olduğu temettuât defterlerinde, tıpkı Müslüman hanelerde olduğu gibi, hane reislerinin isimleri baba isimleriyle birlikte kaydedilmiştir. Örneğin, 1 numaralı hane reisinin, "Kiryan oğlu Dimitri" şeklinde kaydedildiği görülmektedir (BOA, ML.VRD.TMT, d. 06553, vr. 2, hn. 1). Bu kayıtların yanında bazı hane reislerinin de baba adları olmadan mesleklerine, nâm ve şöretlerine göre lakaplarla kaydedildiği görülüyor. Yine birkaç örnek vermek gerekirse, Yazı Mahallesi'nde yaşayan Çoban Kiryan (BOA, d. 06553, vr. 7, hn. 24), Kürkçü Yani (BOA, d. 06553, vr. 19, hn. 84), Hacı Mosko (BOA, d. 06553, vr. 18, hn. 76), Nakkaş Kosta (BOA, d. 06553, vr. 22, hn. 97) ve Bulaca Mahallesi'nde yaşayan Dağcı Yemandi (BOA, d. 06553, vr. 31, hn. 144), Ayanalı Manol (BOA, d. 06553, vr. 29, hn. 133). Burada, Ayanalı Manol'un Vize'nin bir köyü olan Ayana⁵ dan merkez mahalleye yerleştiği anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan, gayrimüslim hanelerin kayıtlı olduğu temettuât defterinde dikkat çeken bir husus da, bazı hane reislerinin isimlerinin baş tarafına defteri tutan memur tarafından, Arapça olarak, ع ('Ayn) ve ط (Tı) harflerinin konularak kaydedilmesidir. Bu şekildeki kayıtlara yalnızca 76 hanesi bulunan Yazı Mahallesi'nde rastlanmaktadır. 'Ayn harfiyle kaydedilmiş 4 hane bulunmakla birlikte, Tı harfiyle kaydedilmiş olan hane sayısı ise toplamda 72'dir (BOA, d. 06553, vr. 31-44). Bu harfler gayrimüslimlerin ödeyecekleri cizye vergisinin belirlenmesinde yardımcı olmaktadır. Nitekim cizye vergisi kişinin ekonomik gücüne göre â'la (yüksek), evsat (orta), edna (düşük) olmak üzere üç sınıfa ayrılmakta idi. Mükellefler gelirleri itibarıyla zengin, orta halli ve fakir olmalarına göre bu sınıflardan birine dâhil olarak bu vergiyi ödemekle mükellef idiler (Çavdar, 2014: 467). Belgeden anlaşıldığına göre, Yazı Mahallesi'nin büyük çoğunluğu orta halli gelir sahibi kimselerdir.

Sonuç olarak, hane reislerinin kayıtları, Müslüman hane reisleriyle benzer özellikler taşımaktadır. Şahısların baba isimleriyle birlikte kaydedilmeleri ve kişilerin meşgul oldukları mesleklerin unvanlarıyla birlikte kaydedilmesi buna örnek olarak verilebilir. Buradaki tek farklılığın, Müslüman mahallelere ait temettuâtlardaki mevcut kadın isimleri, hanelerin kayıtlarında bulunmamasıdır.

2.2. Hane Reislerinin Meslekleri ve Kazançları

Gayrimüslimlere ait temettuât defterlerinde toplam 21 türde farklı meslek gruplarının olduğu tespit edilmiştir. Aşağıdaki tabloda bu mesleklere ait bilgiler bulunmaktadır.

⁵ Ayana Köyü'nün temettuât defteri hakkında bk: (BOA, ML.VRD.TMT, d.06557). Osmanlı Arşivindeki kataloglarda Ayan köyü olarak kaydedilmiştir. Köyün adının, XVI. yüzyıldaki Ayo-yani köyünün adından gelmiş olabileceği düşünülmektedir (Sakin, 167). Öte yandan Ayana Köyü, 1514-1550 yılları arasındaki arşiv kayıtlarında idarî olarak Aydos Kazası sınırları içerisinde Silistre'ye bağlı bir köy olarak geçmektedir (Ünal vd., 2013: 90). Günümüzde ise, Kırklareli'ye bağlı Vize ilçe sınırları içerisinde, şimdiki adı Küçükyaayla Köyüdür (Dâhiliye Vekâleti Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü, 1933: 516).

Tablo 8: Gayrimüslim Mahallelerdeki Hane Reislerinin Meslekleri ve Gelirleri

Sıra No	Meslek Adı	Kuruş Cinsinden		Hane Reisi Sayısı
		En Düşük Kazanç	En Yüksek Kazanç	
1	Çiftçi	101	4.704	74
2	Çoban (Buzağı-Sığır)	80	1.177	5
3	Nalbant	500	800	2
4	Bâzergân (Tüccar)	250	700	6
5	Boyacı	250	700	4
6	Kürkçü	300	550	2
7	Dülger	15	500	28
8	Bakkal	108	500	3
9	Terzi	50	500	11
10	Arabacı	150	500	5
11	Dağcı	50	500	12
12	Rençber	---	382	1
13	Koçucu (Koşucu)	100	350	3
14	Hizmetkâr	100	320	14
15	Kiracı	100	320	3
16	Yevmiyeci	100	300	7
17	Papaz	300	300	2
18	Nakkaş	---	250	1
19	Değirmenci	150	200	2
20	Yemenici	---	200	1
21	Abacı	---	120	1
Toplam		2.704	13.873	187

Tabloya bakıldığında, gayrimüslim mahallelerde en çok rağbet olunan meslek çiftçiliktir. Ayrıca en fazla tercih edilen ikinci bir meslek kolu da günümüzde ağaç işçiliği ya da marangozluk olarak adlandırılan dülgerliktir. Buradan da gayrimüslim haneler için ormancılığın önemli bir gelir kaynağı olduğunu söylemek mümkündür.

Öte yandan temettuât defterinde “koşuculuk” (koşuculuk) olarak kaydedilmiş bir meslek dikkat çekmektedir. Günümüzde ismi pek bilinmeyen bu mesleği icra eden koçucu, o dönemde hububat taşımaya yarayan arabayı kullanan kişilere verilen bir isimdir (Sami, 1091).

Hane reislerinin geçimlerini sürdürdükleri bu mesleklerden elde ettikleri senelik en yüksek kazançları ise şu şekildedir: “Bir çiftçi 4.704 kuruş kazanç elde ederken, çoban 1.177 kuruş, nalbant 800 kuruş, tüccar ve boyacı 700 kuruş, kürkçü 550 kuruş, dülger, bakkal, terzi, arabacı ve dağcı 500 kuruş kazanç elde etmektedir. Ayrıca bir rençberin en yüksek kazancı 382 kuruş, koşucunun 350 kuruş, hizmetkârın 320 kuruş, yevmiyeci ve papazın 300 kuruş, nakkaşın 250 kuruş, değirmenci ve yemenicinin ise senelik en yüksek kazancı 200 kuruştur. Meslekler arasında en düşük gelir elde eden abacının da senelik en yüksek kazancı 120 kuruştur.

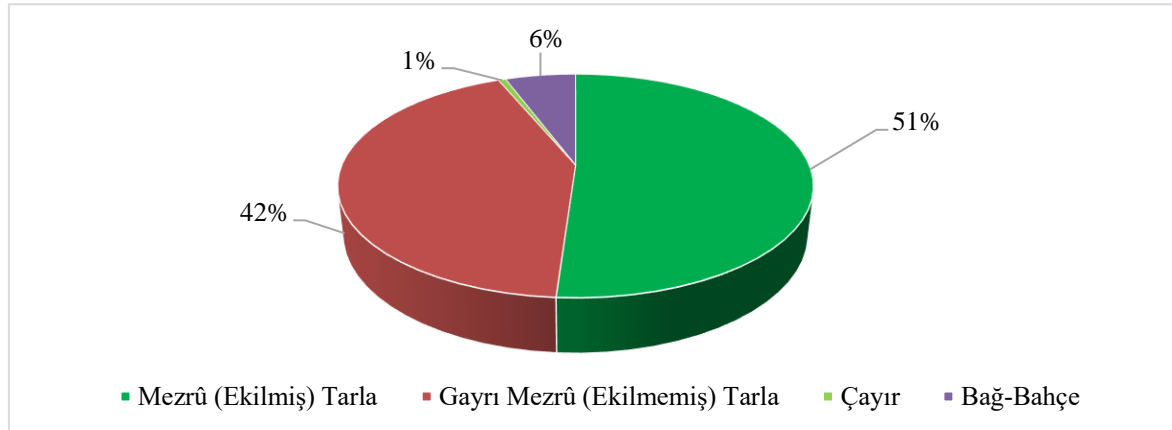
2.3. Mahallelerdeki Tarım Arazileri ve Hanelerin Kazançları

Gayrimüslim hanelerin kaydedildiği temettuât defterinde tespit edilen üç mahallede (Karşı, Bulaca ve Yazı) dört farklı türde arazi çeşidi tespit edilmiştir. Bu arazilerin mahallelere göre dağılımı dönüm bazında aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Tablo 9: Gayrimüslim Mahallelerdeki Tarım Arazilerinin Miktarları (Dönüm)

Mahalle Adı (Hane Sayısı)	Mahallelerdeki Arazilerin Çeşitlerine Göre Toplamı				Hane Başına Düşen Ortalama Arazi Miktarı			
	Mezrû (Ekilmiş) Tarla	Gayrı Mezrû (Ekilmemiş) Tarla	Çayır	Bağ- Bahçe	Mezrû (Ekilmiş) Tarla	Gayrı Mezrû (Ekilmemiş) Tarla	Çayır	Bağ- Bahçe
Karşı (43)	274	227	11	19,25	6,37	5,28	0,26	0,45
Bulaca (98)	944,5	812	0	90,5	9,64	8,29	0,00	0,92
Yazı (76)	231,5	170	6	52,5	3,05	2,24	0,08	0,69
Toplam:	1450	1209	17	162,25	19,06	15,80	0,33	2,06

Tablo 9 incelendiğinde, en çok ekilmiş tarlaya sahip olan mahalle, 98 hanenin meskûn bulunduğu Bulaca Mahallesidir. 944,5 dönüm ekili tarlası olan ve hiç çayır arazisi bulunmayan bu mahallede ekilmemiş tarla ve bağ-bahçe arazilerinin yine diğer mahallelere oranla daha fazla olduğu görülmektedir. Bu mahalleyi takiben 43 haneli Karşı Mahallesi'ne ait 274 dönüm ekilmiş tarla bulunmakla beraber, 76 haneye sahip Yazı Mahallesi'nde ise 231,5 dönüm ekilmiş tarla bulunmaktadır. Bu mahallelerin arazi türlerinin dağılım oranları aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Grafik 2: Gayrimüslim Mahallelerin Sahip Oldukları Tarım Arazilerin Yüzdeler Oranları

Grafik 2 incelendiğinde, gayrimüslim mahallelerdeki arazilerin %93'lük kısmını oluşturan tarlaların %51'i ekili haldedir. Geriye kalan %42'lik kısmı ise ekilmemiş, yani gayrı mevrûdur. Bu rakamlardan arazilerin yarısının ekili olduğu anlaşılabilir. Böyle olmasına rağmen, hanelerin ekili tarlalardan kendi ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde bir verim elde ettiklerini söylemek mümkündür. Müslüman mahallelerin arazilerinde olduğu gibi benzer şekilde bağ arazisi, gayrimüslim mahallelerde de %6'lık bir oranla yer almaktadır. Dolayısıyla üzüm yetiştiriciliği önemli tarımsal bir faaliyet olarak burada da ortaya çıkmaktadır. Son olarak çayır arazisi de %1'lik bir oranla sınırlı kalmaktadır.

Gayrimüslim mahallelerin 1845 yılında tarım arazilerinden elde ettikleri kazançlar aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 10: Gayrimüslim Mahallelerin Tarım Arazilerinden Elde Ettikleri Kazançlar (Kuruş Cinsinden)

Mahalle Adı (Hane Sayısı)	Mahallelerin Arazilerden Elde Ettikleri Kazançlar			Toplam:
	Mezrû (Ekilmiş) Tarla	Bağ-Bahçe	Çayır	
Karşı (43)	21.858	1.103	285	23.246
Bulaca (98)	78.642	3.276	-	81.918
Yazı (76)	19.584	1.718	105	21.407
Toplam:	120.084	6.096	390	126.570

Tabloda mahallelerin arazilerinden sağladıkları kazançlar toplamına bakıldığında en yüksek gelir sağlayan mahallenin 81.918 kuruş ile Bulaca olduğu açıkça görülmektedir. En az kazancı ise 21.407 kuruş ile Yazı Mahallesi sağlamıştır.

2.4. Mahallelerde Bulunan Hayvan Miktarları

Gayrimüslimlere ait temettuât defterinde büyükbaş, küçükbaş, yük ve binek hayvanlarının mahallelere göre miktarları ve oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 11: Vize Kazasındaki Gayrimüslim Mahallelerdeki Hayvan Sayıları ve Yüzdeler Oranları

Mahalle Adı	Hayvan Sayıları					
	Büyükbaş Hayvanlar		Küçükbaş Hayvanlar		Yük ve Binek Hayvanları	
	Adet	Yüzde Oranı	Adet	Yüzde Oranı	Adet	Yüzde Oranı
Karşı	164	21,00%	120	15,77%	9	10,71%
Bulaca	388	49,68%	486	63,86%	48	57,14%
Yazı	229	29,32%	155	20,37%	27	32,14%
Toplam	781	100,00%	761	100,00%	84	100,00%

Temettuât defterinde büyükbaş hayvanlar, “inek” ve “manda” olarak, küçükbaşlar sadece “koyun”, yük ve binek hayvanları ise “merkep (eşek)” ve “bârgir (beygir/at)” olarak kaydedilmiştir. Tablo incelendiğinde, en çok hayvan sayısı, dönüm bazında en çok tarım arazisine de sahip olan, Bulaca Mahallesi'dir. Bu mahalleyi takiben sırasıyla en çok hayvan miktarı bulunan mahalleler, Yazı Mahallesi ve Karşı Mahalle'dir.

2.5. Yanya'dan Olup Vize'de Esnaflık Yapan Hanelerin Sosyo-Ekonomik Durumu

Temettuât defterinde 47 numaralı varakadaki başlıkta, “*Yanyalı olup Vize Kazasında gedik suretiyle dükkânları olan esnafın vergi ve temettuât-ı seneviyelerinin miktarı*” yazmaktadır. Bakkal oldukları yazılan ve hane numaraları belirtilmeyip iki hane olarak kaydedilen bu hane reislerinin, Yanya'dan Vize'ye gelip burada esnaflık yaptıkları anlaşılmaktadır.⁶ Defterin tutulduğu 1845 yılından önce Vize'ye geldikleri anlaşılan bu hane reislerinin Yanya'daki siyasi karışıklıktan dolayı buraya gelmiş oldukları muhtemeldir.⁷

İlk sırada kaydı bulunan Yani oğlu Dakni'nin bakkal esnaflığından bir senelik kazancı 600 kuruş iken, ikinci sırada kaydı bulunan Dimo oğlu Vetro'nun ise bir senelik kazancı 550 kuruştur. Dakni'nin ödediği vergi toplam 130 kuruş iken, Vetro'nun ödediği vergi ise, 120 kuruştur. Toplamda

⁶ 1820-1822 yılları arasında Tepedelenli Ali Paşa'nın kontrolünde olan Yanya, bu dönemde sancak durumundadır. Defterin kaydedildiği 1845 yılında da muhtemelen sancak hüviyetindedir (Sezen, 801).

⁷ Yanya'daki Tepedelenli Ali Paşa'nın isyanı hakkında bk: (Beydilli, 2011).

250 kuruşluk vergi ödeyen bu hane reislerinin yıllık ortalama net kazancı 425 kuruştur (BOA, d. 06553, vr. 47).

2.6. Kıptîlerin Sosyo-Ekonomik Durumu

Defterde “kıptîyân” olarak 3 hane bulunmaktadır. Kıptî, roman taifesine Osmanlı tarafından verilen isimdir. Kıptîler hakkında yapılmış bir çalışmada, geleneksel olarak şu mesleklerle meşgul oldukları yazmaktadır: “Demircilik, nalbantlık, bakırcılık, kalaycılık, sepetçilik, elekçilik, altın arayıcılığı, seyislik, şifacılık, falcılık, ayı oynatıcılığı, akrobatlık, müzisyenlik, çengilik, bohçacılık, oymacılık, kâhinlik ve dilencilik...” (Tağ, 2015: 18).

Mevcut temettuat defterinde ise kıptî hanelerin tümü demircilik mesleğiyle geçimlerini sağlamaktadır. Bu noktada, Vize merkezinde yaşayan kıptî hane reislerinin de geleneksel mesleklerini icra ettikleri ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan bu hane reislerinin demircilik mesleğinden elde ettikleri yıllık kazançlar ve ödedikleri vergiler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (BOA, d. 06553, vr. 46).

Tablo 12: Vize Kazasındaki Kıptî Hanelerin Kazançları ve Ödedikleri Vergi Miktarları

Hane No	Hane Reisi	Demircilik Mesleğinden 1 Yıllık Kazanç (Kuruş)	Diğer Gelirler (Kuruş)	Toplam Kazanç (Kuruş)	Ödediği Vergi Miktarı (Kuruş)	Net Kazanç (Kuruş)
1	Asiyostol oğlu Penayot	45	400	445	58	387
2	Penayot oğlu Kiryan	80	882	962	70	892
3	Botofoz oğlu Dimo	50	717	767	70	697
Toplam:		175	1999	2174	198	1976
Hane başına düşen yıllık ortalama net kazanç:						658,67

Temettuat defterindeki verilere göre düzenlenmiş olan yukarıdaki tabloya göre, en fazla net kazanç sağlayan hane reisinin 2 numaralı hane de yaşayan Penayot oğlu Kiryan olduğu görülmektedir. En az kazanç sahibi olan ise 1 numaralı hane reisi Botofoz oğlu Dimo'dur.

2.7. Mahallelerin Senelik Kazançları ve Vergi Miktarları

Gayrimüslim mahallelerindeki toplam kazançlar, hane başına düşen net kazanç ve vergiler aşağıdaki tabloda sıralanmıştır.

Tablo 13: Gayrimüslim Mahallelerdeki Hanelerin Toplam Kazançları ve Ödedikleri Vergi Miktarı

Mahalle Adı	Toplam Kazanç	Ödenen Toplam Vergi	Hane Sayısı	Hane Başına Düşen	
				Net Kazanç	Vergi
Karşı	35.332	3.074	43	750	71
Bulaca	107.425	9.787	98	996	100
Yazı	39.981	4.373	76	469	58
Kıptîler	2.172	198	3	658	66
Esnaflar	1.150	250	2	450	125
Toplam	186.060	17.682	222	3.323	420

Tabloya göre, gayrimüslim mahallelerde hane başına düşen net kazancın en yüksek olduğu mahallenin “Bulaca” olduğu görülmektedir. Hane sayısının diğer mahallelere göre fazla olduğu görülen Bulaca Mahallesinde hane başına düşen vergi miktarı 100 kuruştur. Hane başına düşen net

kazancı en az olan 450 kuruş ile esnaflardır. Ayrıca en yüksek miktarda vergi ödeyen esnafların, tabloya göre daha az miktarda kazanç elde ettikleri de dikkate değer bir husustur.

Kıptîler ve esnaflar meslekî olarak değerlendirildiğinde, bakkal işletmenin demircilikten daha kazançlı bir iş olduğu çok net ortadadır.

3. Temettuât Defterlerine Göre Müslüman ve Gayrimüslim Mahallelerin Değerlendirilmesi

Temettuât defterlerindeki Müslüman ve gayrimüslim hanelere dair sayısal verileri dört hususta değerlendirmek mümkündür. Bu hususlardan birincisi, mahallelerin yıllık net kazançları ve ödedikleri vergi miktarlarıdır. Aşağıdaki tabloda bu miktarlar kuruş cinsinden gösterilmektedir.

Tablo 14: Müslüman ve Gayrimüslim Mahallelerin Ortalama Yıllık Net Kazancı ve Ödedikleri Vergiler (Kuruş Cinsinden)

Mahalleler:	Hane Başına Düşen Ortalama Yıllık Net Kazanç:	Hane Başına Düşen Ortalama Vergi Miktarı:
Müslüman	1.071	64
Gayrimüslim	758	80
Fark	313	16
Yüzdellik Fark	%29,21	%19,77

Tablodan hareketle şunlar söylenebilir: “Vize Kazasında Müslüman mahallelerdeki hane başına düşen ortalama yıllık net kazanç 1.071 kuruş iken, gayrimüslimlerde bu rakam 758 kuruştur. Burada Müslüman hanelerin, gayrimüslimlerden %29,21’lik farkla daha çok kazanç sağladığı görülmektedir. Hane başına düşen ortalama vergi miktarı Müslüman mahallelerde 64 kuruş, gayrimüslim mahallelerde ise 80 kuruştur. Yine yüzdellik farkın da 19,77 olduğu ortaya çıkmaktadır. Netice itibarıyla burada en çok kazanç sağlayan Müslüman mahallelerindeki haneler, daha az kazanç sağlayan gayrimüslim hanelere göre 16 kuruş daha az vergi ödemişlerdir. Bu da muhtemelen gayrimüslimlerin cizye yükümlülüklerinden kaynaklanmaktadır.

İkinci husus, hanelerin yetiştirdiği mahsullerden alınan aşar vergisinin tespiti konusudur. Tahriri gerçekleştiren memurlar, bütün hanelerin yetiştirdiği ürünlerin cinsine ve miktarına göre birim vergi fiyatı belirleyerek deftere kaydetmiştir. Aşağıdaki tablo bunu daha somut bir şekilde açıklamaktadır:

Tablo 15: Vize Kazasındaki Müslüman ve Gayrimüslim Hanelerin Ürünlerinden Alınan Aşar Vergilerinin Birim Miktarları

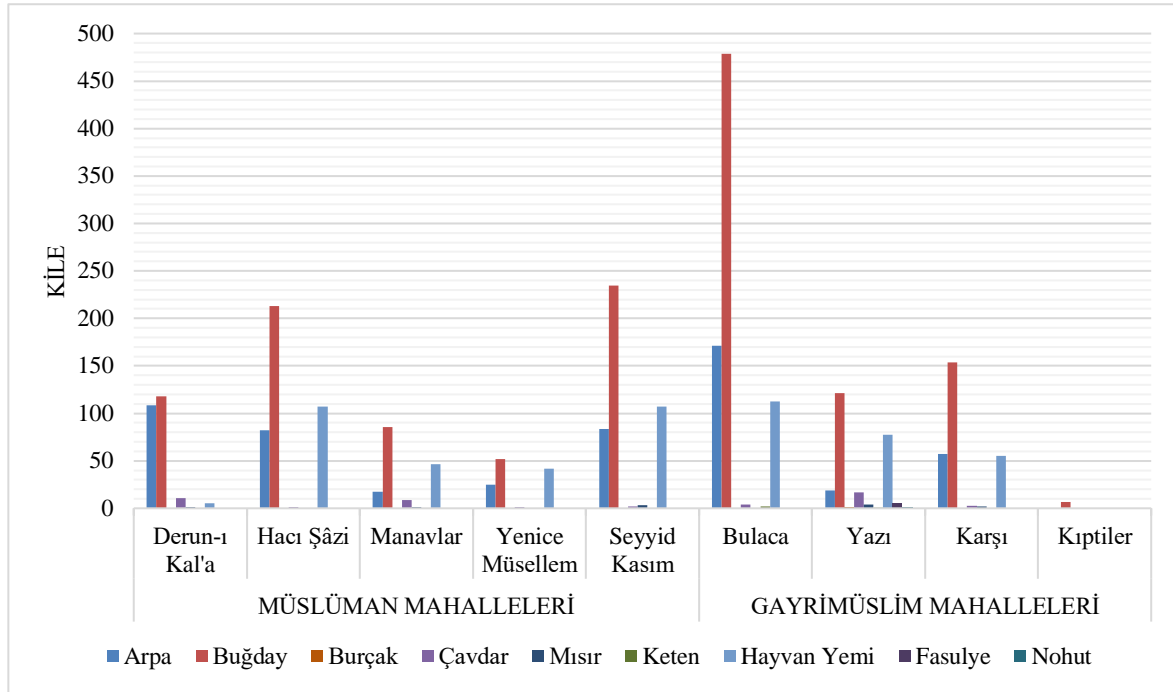
MÜSLÜMAN HANELERDE			GAYRİMÜSLİM HANELERDE		
Tahıl Ürünü:	Ölçü:	Aşar Vergisi Miktarı (Kuruş)	Tahıl Ürünü:	Ölçü:	Aşar Vergisi Miktarı (Kuruş)
Buğday	1 kile	14	Buğday	1 kile	14
Arpa	1 kile	5	Arpa	1 kile	5
Hayvan Yemi	1 kile	4	Hayvan Yemi	1 kile	4
Keten	---	---	Keten	1 kile	16
Çavdar	1 kile	6	Çavdar	1 kile	6
Mısır	1 kile	8	Mısır	1 kile	8
Fasulye	---	---	Fasulye	1 kile	1
Nohut	---	---	Nohut	1 kile	3
Burçak	---	---	Burçak	1 kile	8
Üzüm	1 kıyye	5	Üzüm	1 kıyye	5

Temettuât defterlerinde mahsuller kile⁸ ve kıyye⁹ ölçü birimleriyle kaydedilmiştir. Tablodan da anlaşılacağı üzere, hububat ürünlerinde ölçü birimi olarak kile kullanılmıştır. Kıyye ise sadece üzümde kullanılmıştır. Yani yaklaşık 25 kilogramlık bir buğdaydan 14 kuruş vergi belirlenmiştir. Bununla birlikte 1,282 kilo üzümde de 5 kuruşluk bir vergi alınmıştır. Tablonun tümü değerlendirildiğinde ise gerek Müslüman hanelerde gerekse gayrimüslim hanelerde aynı miktarda vergi alındığı görülmektedir. Ayrıca ürün miktarı az olan keten, fasulye, nohut ve burçak gibi mahsulleri sadece gayrimüslim mahalleler yetiştirmektedir.

⁸ Kile, hububat ölçü birimi olarak kullanılan bir tabirdir. Muhtelif çeşitleri olan kilenin en yaygın kullanılan çeşidi İstanbul kilesidir. Bir İstanbul kilesi, zahirenin cinsine göre ortalama 25 kilogram hacindedir (Pakalın, 281; Kallek, 2002).

⁹ Kıyye ya da okka, her şehir ve kasabada farklılık gösteren bir ağırlık ölçü birimi olmakla beraber, en tanınmış olanı her biri 400 dirheme eşit olan 1,282 kilogram olan bir tartı birimidir (Hinz, 1993: 30; Pakalın, 723, Kallek, 2007).

Üçüncü husus, Müslüman ve gayrimüslim mahallelerde yetiştirilen mahsullerin miktarlarıdır. Bu hususa dair aşağıdaki grafikte (üzüm hariç) ürün çeşitleri ve miktarları gösterilmiştir.

Grafik 3: Vize'de Tüm Mahallelerde Üretilen Mahsullerin Miktarları (Kile Cinsinden)

Grafikte görüleceği üzere Müslüman ve gayrimüslim mahallelerinde üzüm dışında yetişen mamuller, buğday, arpa, çavdar, mısır¹⁰, burçak, keten, fasulye ve nohut şeklindedir. Bu mamullerin yanında alef, kaplıca ile sehek adı verilen ve hayvan yemi olarak kullanılan ürünler, grafikte genel adla "hayvan yemi" olarak belirtilmiştir. Vize'nin merkez mahallelerinden elde edilen verilere göre en fazla ekimi yapılan ürün buğdaydır. Bunu sırasıyla arpa ve çavdar takip etmektedir. Buğday, arpa ve çavdar dışında sadece gayrimüslim mahallelerinde yetiştirilen keten, fasulye, nohut ve burçak gibi ürünlerin miktarları da oldukça azdır.

Müslüman ve gayrimüslim mahallelerin ürettikleri mahsullerin toplam miktarlarına dair rakamlar ise şöyledir:

- Müslüman mahallelerinde üretilen toplam buğday miktarı 703 kile=17.575 kg, arpa 316,5 kile=7.279,5 kg, çavdar 24 kile=600 kg, mısır 6 kile=150 kg ve hayvan yemi miktarı ise 307,5 kile=7.687,5 kg'dır.
- Gayrimüslim mahallelerinde ise toplam buğday miktarı 761 kile=19.025 kg, arpa 247,5 kile=5.692,5 kg, çavdar 23 kile=575 kg, mısır 6 kile=150 kg, burçak 0,5 kile=12,5 kg, keten 2,5 kile=62,5 kg, hayvan yemi 245,5 kile=6.137,5 kg, fasulye 5 kile=125 kg ve nohut 1 kile=25 kg'dır.

Üzüm yetiştiriciliği, bilindiği üzere hububat üretiminin yanında önemli ve katma değeri yüksek bir tarımsal faaliyettir. Üzümle ilgili olarak, temettuât defterlerinde mahsullerin miktarı kıyye üzerinden belirlenmiştir. Müslüman mahallelerindeki toplam üzüm miktarı 2731 kıyye=3501 kg

¹⁰ Mısır, Müslüman ve gayrimüslim mahallelerin temettuât defterlerinde kimi yerde kokuruz (قوقوروز) adıyla kaydedilmiştir. Kokuruz kelimesi sözlükte Rumca kökenli bir kelime olup, koçanıya beraber mısıra verilmiş isimdir (Sami, 1105).

etmektedir. Aynı şekilde gayrimüslim mahallelerdeki toplam üzüm miktarı ise 4252 kıyye=5451 kg'dır. Bu rakamların genel toplamına bakıldığında, Vize'de 36.600 kg buğday, 12.972 kg arpa, 1.175 kg çavdar, 13.825 kg hayvan yemi, 300 kg mısır, 12,5 kg keten ve 8.952 kg üzüm üretilmiştir.

Dördüncü husus ise, hayvanlardan elde edilen kazançlardır. Hayvanların cinsine göre bir birim fiyat belirlenerek, hayvan miktarı üzerinden bir hesaplama yapılmıştır. Bu fiyatlar, hayvanların cinsine göre aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 16: Müslüman ve Gayrimüslim Hanelerin Hayvanlardan Elde Ettikleri Kazançların Birim Fiyatları

<i>Hayvan Cinsi:</i>		<i>Birim Fiyat (Kuruş):</i>
Büyükbaş Hayvanlar	Sütü Sağılabilen (Sağmal) İnek	15
	Manda	30
Küçükbaş Hayvanlar	Sütü Sağılabilen (Sağmal) Koyun	6
	Kısır Koyun	2

Tablo incelendiğinde, büyükbaş hayvanlarda, sütü sağılabilen (sağmal) inekler 15 kuruş, manda cinsinde ise 30 kuruş bir fiyat belirlenmiştir. Küçükbaş hayvanlarda sütü sağılabilen (sağmal) koyun cinsinde 6 kuruş, kısır koyunlarda ise 2 kuruş birim fiyat üzerinden hanelerin kazançları hesaplanmıştır. Burada hanelerin, hayvanlardan en yüksek düzeyde elde edecekleri verim üzerinden bir değerlendirme yapıldığını söylemek mümkündür.

Sonuç

Tanzimat'ın ilanıyla birlikte başlayan süreçte, halktan adaletli bir vergi toplama sistemi getirmeye çalışan Osmanlı Devleti, çeşitli eyaletlerinde temettuât sayımlarını gerçekleştirmiştir. 1840 yılında muhassıllık teşkilatının uhdesinde gerçekleştirilen sayımlardan bir sonuç elde edilememiştir. Buradaki problem, merkezden gönderilen muhassılların vergileri adil ölçülerde belirleyememelerinden kaynaklanmaktadır. Daha sonra yerel idareciler ve din görevlileri vasıtasıyla bu sorunun önemli ölçüde aşıldığı anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada Rumeli bölgesindeki Vize Kazası merkez mahallelerin temettuât kayıtları incelenmiştir. Bu kayıtlar ışığında, Müslüman ve gayrimüslim mahalleler tespit edilip, iki farklı dine mensup topluluğun XIX. yüzyıl ortalarında sosyal ve ekonomik durumları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bilindiği üzere, Osmanlı Devleti'nin ekonomik temeli tarım ve hayvancılıktır. Küçük bir Trakya kasabası olan Vize'de de durum benzer şekildedir. Nitekim Vize temettuât defterlerindeki hanelerin büyük çoğunluğunun, çiftçilik ile geçimlerini sağlamaları bunu doğrulamaktadır.

İlçenin demografik yapısına bakıldığında, Vize'de merkez mahallelerin tahmini olarak hesap edilebilen ortalama Müslüman ve gayrimüslim nüfus oranı neredeyse yarı yarıyadır.

Bundan başka, Vize temettuât defterlerindeki meslek kayıtlarından anlaşıldığına göre, çiftçiliğin yanında Müslüman hane reisleri, en çok debbağlık (dericilik) yapmaktaydı. Gayrimüslim hane reisleri ise en çok dülgerlik (ağaç işleri) işiyle uğraşmaktaydı. Bu sebeple, Vize halkının tarım ve hayvancılığa ilaveten bu tür zanaat kollarını da tercih ettiğini belirtmek gerekir. Dolayısıyla hayvancılık ve ormancılığın yan kollarının Vize'de önemli bir gelir kaynağı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Öte yandan dikkat çeken önemli bir husus da Vize'deki hanelerin sahip oldukları tarım arazileridir. Müslüman ve gayrimüslim hanelerin sahip oldukları tarım arazilerinin dağılımı

incelendiğinde, ekilmiş tarlaların oranı Müslüman mahallelerde %49, gayrimüslimlerde ise, %51'dir. Birbirine yakın bu rakamlara bakıldığında arazilerin neredeyse yarısının ekilmediği anlaşılıyor. Dolayısıyla ekilen kısımlar buradaki ahalinin ihtiyaçlarına kifayet ediyor olmalıdır. Bunun yanında, günümüzde Trakya coğrafyasında yapılmaya devam eden üzüm yetiştiriciliği o dönemde de çok önemli ve katma değeri yüksek bir tarımsal faaliyet olarak öne çıkmaktadır.

Vize'nin merkez mahallelerinin bir diğer gelir kaynağı da hayvancılıktır. Temettuât defterlerindeki rakamsal veriler incelendiğinde, Müslüman mahallelerindeki hanelerin sahip olduğu büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayılarının, gayrimüslim hanelerin sahip olduğu hayvan sayılarından daha az olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, çiftçilik ile uğraşan gayrimüslim hane reislerinin sayısının Müslüman hane reislerinden fazla olması olabilir. Çiftçi sayısının fazla olması, aynı zamanda çiftçinin sahip olduğu hayvan sayısını da niceliksel olarak arttırmış olmalıdır. Ayrıca, Müslüman mahallelerdeki hanelerin küçükbaştan daha çok büyükbaş hayvan yetiştiriciliği yaptıkları görülmektedir.

Kaynakça

1. Arşiv Kaynakları:

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Maliye Vâridat Muhasebesi Temettuât Defterleri (ML.VRD.TMT):

- d. 06533,
- d. 06541,
- d. 06548.
- d. 06551,
- d. 06553,
- d. 06554,

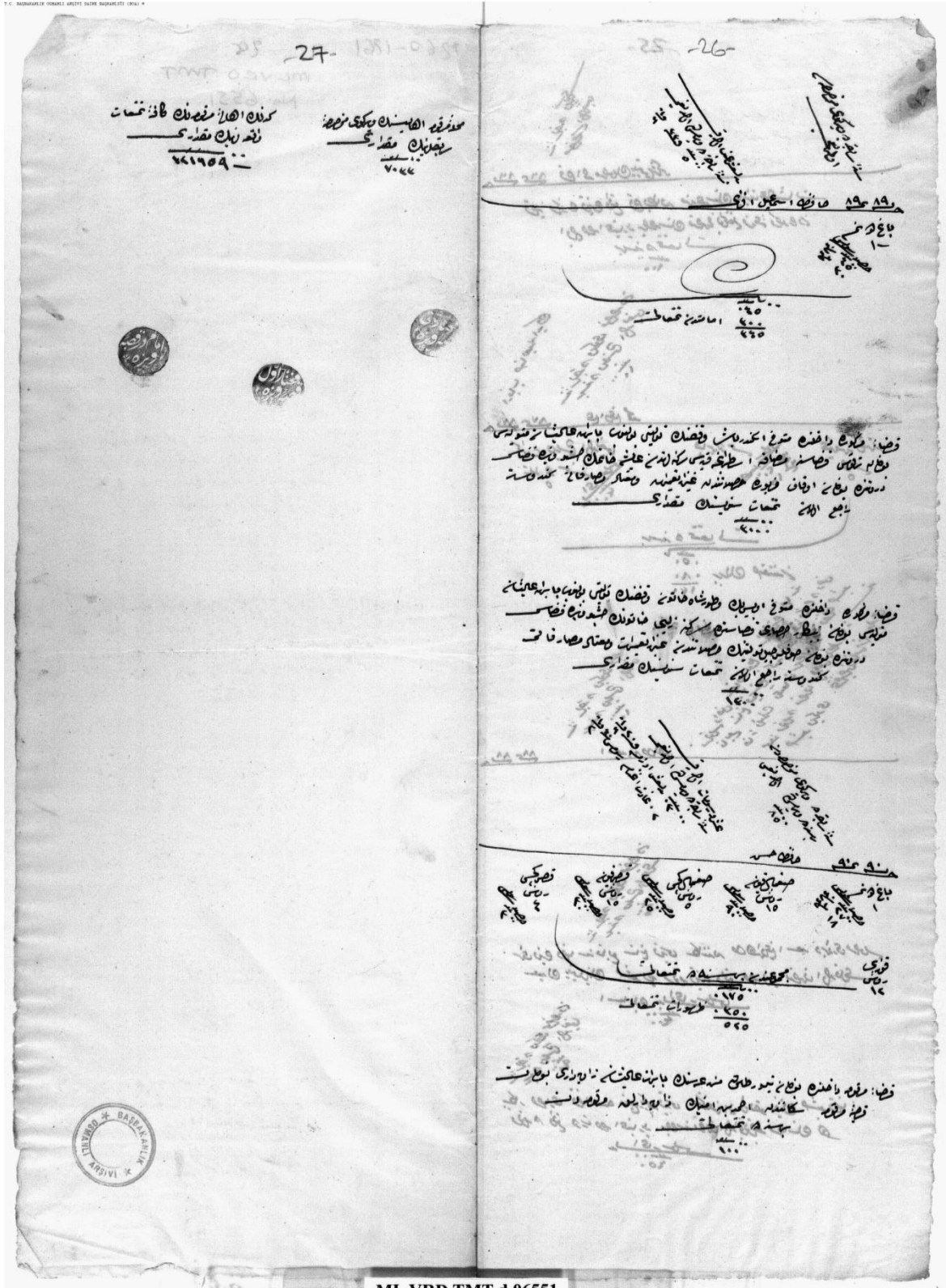
2. Kaynak Eser, Yayınlanmış Eser, Araştırma ve İnceleme Eserleri

- Adıyeke, N. (2000). Temettuât Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri. *Osmanlı Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (11), 769-823.
- Ayverdi, İ. (2008). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. Kubbealtı Neşriyat, C. 3.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi. (2010). Başbakanlık Basımevi.
- Beydilli, K. (2011). Tepedelenli Ali Paşa. *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. 40.
- Birken, A. (1976). *Die Provinzen des Osmanischen Reiches*. Dr. Ludwig Reichert Verlag.
- Bizbirlik, A. ve Atar, Z. (2009). XIX. Yüzyıl Osmanlı Tarihinde Temettuât Defterlerinin Yeri: Saruhan Sancağı Mütevelli Çiftliği Temettuât Defteri Örneği. *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, (1), 37-57.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi. (1986). Vize. *Librairie Larousse*, C. 23.
- Çadırcı, M. (2013). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Çavdar, N. (2014). XIX. Yüzyıl Ortalarında Tokat'ta Katolik Ermeniler: Demografi-Ekonomi. *Yeni Türkiye Dergisi*, (60), 449-470.

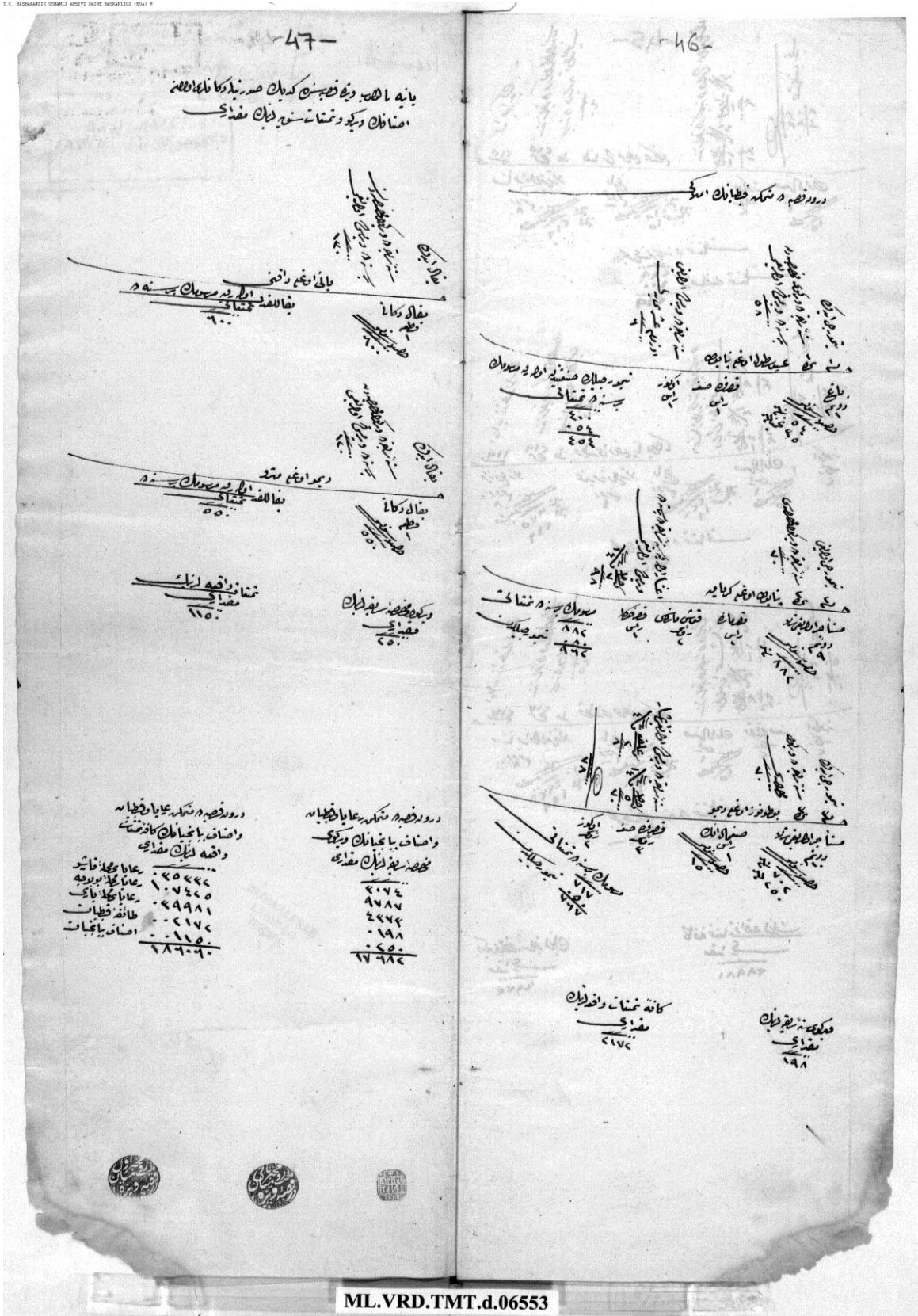
- Dâhiliye Vekâleti Mahallî İdareler Umum Müdürlüğü. (1933). *Köylerimiz*. İstanbul Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi.
- Devellioğlu, F. (1996). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Aydın Kitabevi.
- Doğan, F. (2014). Temettuat Defterlerine Göre Tanzimat Döneminde Bir Trakya Kasabası: Pınarhisar. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, (41), 208-225.
- Efe, A. (2002). *Muhassıllık Teşkilatı*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eyice, S. (1991). Ayasofya Camii. *DİA*, C. 4.
- Gökbilgin, M. T. (2007). *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*. İşaret Yayınları.
- Göyünç, N. (1997). Hâne. *DİA*, C. 15.
- Güran, T. (2000). 19. Yüzyıl Temettuat Tahrirleri. *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik*. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
- Güran, T. (2019). *19. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi Üzerine Araştırmalar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hinz, W. (1990). *İslâm'da Ölçü Sistemleri*. (çev.) Acar Sevim, Marmara Üniversitesi Yayınları.
- İnalçık, H. (2011). *Kuruluş Dönemi (1302-1481) Osmanlı Sultanları*. İSAM Yayınları.
- İpek, E. (2014). *Temettuat Defterlerine Göre Babaeski*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kallek, C. (2002). Kile. *DİA*, C. 25.
- Kallek, C. (2007). Okka. *DİA*, C. 33.
- Karamursal, Z. (1989). *Osmanlı Malî Tarihi Hakkında Tetkikler*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Küçükkaşçı, M. S. ve Yel, A. M. (2003). Mahalle. *DİA*, C. 27.
- Kütükoğlu, M. (1995). Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri. *Bellekten*, LIX (225).
- Ortaylı, İ. (2018). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri (1840-1880)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öz, M. (2010). Tahrir. *DİA*, C. 39.
- Özkaya, Y. ve Akyıldız, A (2006). Muhassıl. *DİA*, C. 31.
- Öztürk, S. (2003). Türkiye'de Temettuat Çalışmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (I), C. I, 287-304.
- Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, C. I-II-III.
- Redhouse, J. W. (1890). *A Turkish and English Lexicon Shewing in English the Significations of the Turkish Terms*.
- Rumeli Eyaleti (1514-1550) Yer Adları-I. (2013). (Ed. Uğur Ünal), Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayınları.
- Sakin, O. (2008). IV. Vize Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri. *Vize Kazası Tarihi Kaynaklarından Temettuat Defterleri*. (Ed. Güler Yarcı ve Hüseyin Salman).
- Sami, Ş. (2010). *Kâmus-ı Türkî*. Çağrı Yayınları.

-
- Sezen, T. (2017). *Osmanlı Yer Adları*. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayın No: 26, Genişletilmiş İkinci Baskı.
- Tabakoğlu, A. (2012). *Türkiye İktisat Tarihi*. Dergâh Yayınları.
- Tağ, M. (2015). *Temettuat Defterlerine Göre Edirne'de Romanlar*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yalçın, A. (2004). Temettuat Defterlerine Göre 19. Yüzyıl Ortalarında Silifke Kazasının Sosyal ve Ekonomik Yapısı. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (15), 13-87.
- Yarcı, G. (2005). II. Vize Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri. *Arşiv Belgeleri Işığında Vize (XVIII.-XX. yy.)*.
- Yurt Ansiklopedisi. (1983). Vize. *Anadolu Yayıncılık*, C. 7.

Ekler

Ek 1: Vize'de Müslüman Hanelerin Bulunduğu Mahallelere Ait Temettuât Defterinin Son İki Sayfası (Derun-1 Kal'a Mahallesi)

Ek 2: Vize’de Gayrimüslim Hanelerin Bulunduğu Mahallelere Ait Temettuât Defterinin Son İki Sayfası (Esnaflar ve Kıptiler)